

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

за темою

«Конституційно-правовий статус суспільно-політичних інститутів»

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Конституційні принципи політичної системи
2. Конституційний статус політичних партій
3. Конституційний статус громадських організацій
4. Конституційний статус релігійних організацій

Література основна

1. Конституційне право України: підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В. Л. Федоренко. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 616 с.

2. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]: за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова; тех. ред. Ю. Д. Батан. - Одеса : Юридична література, 2017. - 256 с.

3. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.

4. Конституційне право України: навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право” / уклад.: Ю. Г. Барабаш, В. П. Колісник, Т. М. Слінько та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 178 с.

Додаткова література

1. Волкова Д. Є. Конституційне законодавство України про громадські організації: стан та перспективи гармонізації з європейськими стандартами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Нац. ун-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2015. 23 с.

2. Гільбурт А. М. Конституційно-правові засади політичної системи України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2019. 20 с.

3. Гарасимів Т. Правовий статус громадських організацій України: євроінтеграційний процес стандартизації // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Юридичні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. № Випуск 22. С. 20–26.

1. Конституційні принципи політичної системи

Швейцарський юрист Й.К. Блюнчлі (07.03.1808р. – 21.10.1881р.) надзвичайно точно зазначив, що «без живильного подиху політики організм права зробився б трупом; без основ і меж права політика загинула б у безмежному егоїзмі та прагненні до руйнування».

Історія взаємовідносин між правом і політикою нараховує не одне століття. Сам термін «політична система суспільства» виник у ХХ ст. За своєю природою він не є зовсім юридичним, адже більше уживаний в політології, а юридична наука оперує поняттям «правова система». Однак поняття «політична система» і «правова система» мають різне значення.

Політична система суспільства – це нормативно визначений механізм участі державно-правових суб'єктів (держава, державні органи, політичні партії) та суб'єктів громадянського суспільства (людина, громадські організації, профспілки тощо) у процесі боротьби за політичну владу, її здобуття і здійснення, як і певна модель політичного устрою суспільства.

У цьому контексті на перший план виходить питання «політичного виміру» Конституції України. Мова йде про ті питання політичної системи суспільства, які отримують закріплення в конституції. В історичному розрізі обсяг такого регулювання був різний в конституціях держав, які приймалися в різні історичні епохи.

А.М. Гільбурт у дисертації «Конституційно-правові засади політичної системи України» пропонує запровадити до наукового лексикону термін «конституційна політика» та зазначає, що до елементів «політичного виміру» сучасної конституції належать політичні засади конституційного ладу; конституційно-правовий статус громадянин та їхніх спільнот у політичній системі; конституційна форма держави; конституційна форма місцевого самоврядування; конституційна форма громадянського суспільства.

На думку згаданого вище науковця, на сьогодні серед правових принципів політичної системи України можна виокремити, принаймні, три рівні. Перший рівень складають принципи, що мають найвищий рівень абстрактності, найвищу юридичну силу і відображення в Конституції України, тобто становлять засади конституційного ладу України (принципи народного та державного

суверенітету, найвищої цінності людини, принцип республіканської форми правління, демократизму, принцип правової держави, принцип поділу влади, принцип визнання й гарантування місцевого самоврядування, принцип визнання міжнародно-правових стандартів; другий рівень – загальні принципи, що характеризують політичну систему в цілому, але є продовженням, деталізацією засад конституційного ладу (принципи світськості (відокремлення від церкви) та динамізму (прогресивної змінюваності) політичної системи; третій рівень – принципи, що визначають статус окремих суб'єктів політичної системи чи загальний порядок здійснення окремих видів політичної діяльності (принципи багатонаціональності Українського народу, субсидіарності, повсюдності місцевого самоврядування, самоврядності громадських формувань тощо.

2. Конституційний статус політичних партій

У статті 36 Конституції України зазначено, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

У статті 37 Конституції України зазначено, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної

ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

В.М.Висоцький у дослідженні «Структура конституційно-правового статусу політичних партій» виділяє та розглядає наступні структурні елементи конституційно-правового статусу політичних партій:

- конституційна правосуб'єктність;
- принципи діяльності;
- права і обов'язки;
- гарантії їх діяльності;
- конституційно-правова відповідальність.

3. Конституційний статус громадських організацій

В Україні громадські організації утворюються відповідно до конституційного права на об'єднання (ст. 36 Конституції України).

Д.Є. Волкова у дисертації «Конституційне законодавство України про громадські організації: стан та перспективи гармонізації з європейськими стандартами» зазначає, що громадські організації є конституційно-правовою формою громадських об'єднань. Їм притаманні такі ознаки громадських об'єднань, як добровільність, самоврядність, недержавність і неприбутковість; ці ознаки відрізняють громадські організації від політичних партій. Від іншої конституційно-правової форми громадських об'єднань – громадських спілок – громадські організації відрізняються, по-перше, тим, що їх засновниками і членами (учасниками) можуть бути лише фізичні особи, а по-друге, – тим, що засновники та члени (учасники) своїми діями беруть участь у роботі громадської організації.

Положення Конституції України 1996 р. у частині норм про громадські організації майже завжди гармонізовані з відповідними європейськими стандартами. Потребує зміни лише розширення кола суб'єктів конституційного права на об'єднання в частині громадських організацій (наразі воно належить тільки громадянам України) та скасування обмеження діяльності громадських організацій захистом прав виключно їхніх членів.

Класифікація громадських організацій – це важливе теоретичне і практичне питання. Загалом така класифікація в Україні має доволі розгалужену структуру. Так, за сферою діяльності громадські організації можуть бути правозахисні, культурні, освітні, творчі, національні, спортивні тощо. За кількістю членів (масові та звичайні).

Європейські стандарти визначення правового статусу громадських організацій зафіксовані в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі 2007р. №СМ/Rec(2007)14, Фундаментальних принципах статусу неурядових організацій в Європі 2002р., Конвенції про захист людських прав 1950р.

4. Конституційний статус релігійних організацій

У статті 35 Конституції України зазначено, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Отже, Україна є світською державою. Відокремлення церкви від держави означає те, що держава захищає права і законні інтереси релігійних організацій, але не втручається в їх діяльність і не фінансує їх. У свою чергу релігійні організації не можуть виконувати державних функцій.

Засада відокремлення школи від церкви означає те, що державна система освіти відокремлена від релігійних організацій.

Окремий департамент Міністерства культури України здійснює реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Питання для самоперевірки та контролю:

Що треба розуміти під виборчою системою України?

Які види виборчих систем вам відомі?

На основі яких принципів громадяни України реалізують право обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування?

За якою виборчою системою обираються народні депутати України?

Якими законодавчими актами регулюється порядок проведення виборів народних депутатів України?

Який порядок обрання Президента України; якими законодавчими актами він регулюється?

Який порядок формування органів місцевого самоврядування?

Визначте, що являє собою референдум?

Які види референдумів проводяться в Україні?

Якими законодавчими актами регулюються питання щодо призначення і проведення референдумів в Україні?

По досягненню якого віку громадяни України можуть брати участь у референдумах?